

СУТЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Проаналізовано індивідуально-творчу діяльність у навчанні: індивідуалізація навчання; інноваційна діяльність; самовизначення у професійній діяльності; творчість професійної діяльності; професіоналізм у навчально-пізнавальній діяльності. Виявлено, що формуванню вмінь інтегративного характеру необхідно приділити увагу при підготовці вчителів, оскільки мова йде про формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя.

Ключові слова: *індивідуально-творчий підхід до підготовки майбутнього вчителя, формування вмінь інтегративного характеру.*

Значущість індивідуального підходу обґрунтовували філософи Арістотель, Г. Гегель, Гесіод, Демокрит, І. Кант, Платон, Г. Сковорода, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, П. Юркевич; педагоги А. Дістервег, П. Каптерев, Я. Коменський, С. Русова, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський та ін.

Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення у працях вітчизняних (І. Бех, Б. Вульф, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова, А. Меренков, М. Ценко) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Бітянова, С. Максименко, Б. Мастеров, Г. Цукерман.

Проблеми особистісно орієнтованого навчання розглядали К. Абульханова-Славська, Є. Бондаревська, С. Кульневич, В. Серіков, В. Слободчиков, В. Фоменко, І. Якіманська.

Мета статті – надати характеристику сутності індивідуально-творчого підходу при підготовці майбутнього вчителя.

Фактично з'являється нова структура професійної освіти – підготовки майбутніх фахівців до плідної й творчої професійної діяльності.

Структура визначає й зміст, тому що вона має на увазі будову, розташування, порядок. Крім цього, нами передбачені й виділені основні компоненти структури з їхніми зв'язками, змістом і властивостями, вираженими у вигляді понять, вмінь і відповідно цілісності й стійкості від зовнішніх і внутрішніх змін.

Ключовими поняттями в сучасній структурі й сутності цього процесу є:

- індивідуалізація процесу навчання й пізнання;
- інноваційна навчально-пізнавальна діяльність;
- самовизначення й самореалізація особистості в навчально-пізнавальній і трудовій діяльності;
- формування творчої особистості в умовах індивідуальної, групової та суспільної діяльності;
- професіоналізація педагогічної освіти в підготовці вчителя.

Нами сформульовано основні вміння, які необхідно сформувати в майбутніх учителів, щоб опанувати індивідуально-творчою діяльністю в навчанні: індивідуалізація навчання; інноваційна діяльність; самовизначення у професійній

діяльності; творчість професійної діяльності; професіоналізм у навчально-пізнавальній діяльності.

Такий підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителів зумовлений вимогами соціально-економічного прогресу, а також потребою навчальних установ. Це показав аналіз проведеного опитування серед учителів і студентів педагогічних університетів. Відчувають потребу в індивідуально-творчій діяльності з 426 опитаних: 97% – учителів і 76% – студентів.

Аналіз опитування учнів і студентів ХНПУ ім. Г.С. Сковороди (усього – 385 осіб) показав, що при традиційному навчанні недостатньо враховуються індивідуальні особливості, здатності та схильності учнів, їхні інтереси й життєві наміри, це підтверджує те, що зберігається формалізм у навчанні; далеко не завжди заохочується самостійність, ініціатива й творчість тих, кого навчають; найчастіше практикується авторитарний стиль навчання. У такій системі учень є абстрактним об'єктом педагогічного впливу, не розкривається його індивідуальність і особистісні якості.

Проблема сутності й змісту індивідуально-творчої підготовки майбутніх учителів розглядається у контексті неперервної освіти.

Дамо коротке обґрунтування сутності й змісту ключових понять досліджуваної проблеми.

Уміння індивідуальності останніми роками набуло значної актуальності й дослідницької значущості. У цей час у педагогіці переважає думка, що для професійної підготовки вчителя недостатньо професійно-педагогічних знань і вмінь.

Для формування особистості майбутнього вчителя необхідна його творча індивідуальність. Самобутність внутрішнього світу, незвичайність, пошукова активність, обдарованість – ці якості необхідні майбутньому вчителю. К. Ушинський зазначав: “у вихованні все повинне ґрунтуватися на особистості вихователя”. Школі потрібний не просто вчитель-предметник, школі потрібна індивідуальна творча особистість.

Н. Яковлева стверджує: “Високий рівень розвитку педагогічного мислення визначає творчу індивідуальність учителя”.

Творчу індивідуальність розглядали В. Кан-Калик, В. Нікандров, Н. Осухова. Н. Осухова підкреслює: “Індивідуальність – це одна з інтегральних властивостей особистості, яка відрізняє одного індивіда від іншого й виражається у діяльності, спілкуванні й поведінці”.

Професійна компетентність учителя – це оволодіння педагогічним ремеслом, адже ремісник у своїй діяльності орієнтується не на ринок, а на індивідуальне замовлення, у його діяльності “ручна праця й мистецтво відіграють головне значення”.

Формуванню педагогічних умінь у майбутніх учителів під час навчання у ВНЗ присвячено значну кількість теоретичних і практичних праць [1]. Це пов'язано з тим, що рівень сформованості вмінь є важливим критерієм успішності навчання майбутніх фахівців, а проблема визначення складу, структури професійних умінь, технології їх формування постійно цікавитиме теоретиків і практиків вищої школи. Ці питання не втрачають своєї актуальності, оскільки розвиток науково-технічного прогресу, зміна соціально-політичних, економічних та інших умов у країні підвищує вимоги до фахівців, припускає коректування їх підготовки. С. Кісельгоф і Л. Спирін уважають, що система педагогічних умінь і навичок повинна стати основою їхньої діяльності.

Як визначено в педагогічному енциклопедичному словнику, “високий рівень уміння означає можливість користуватися різними навичками для досягнення однієї і тієї самої мети залежно від умов дії. При високорозвинутому вмінні дія може виконуватися у різних варіантах”.

У словниковій літературі вміння найчастіше характеризується як “...нецілком закріплена навичка, один з істотних етапів у виробленні навички”.

У педагогічному енциклопедичному словнику вміння розглядається як “володіння прийомами та способами навчання і виховання, засноване на свідомому використуванні психолого-педагогічних і методичних знань”.

Як бачимо, поняття “уміння” визначається по-різному, але у будь-якому випадку воно виступає як явище, що відображає оволодіння суб’єктом діяльністю, у якій вирішуються конкретні завдання.

Різні дослідники робили спроби виділити значення терміна “уміння”. Так, Ф. Гоноболін вважає, що “...уміння – це більш-менш досконалі способи виконання будь-яких дій, засновані на знаннях або навичках, що набуті людиною в процесі діяльності”. Є. Бойко визначає уміння як “...набуту в досвіді готовність до тієї чи іншої дії в усіх можливих її варіаціях, що забезпечує необхідний успіх”.

Аналізуючи значну кількість джерел, що відображають історію розвитку поглядів психологів і педагогів на питання про сутність умінь та навичок, їх співвідношення у діяльності, Е. Мілерян дійшов висновку, що категорією “уміння” слід описувати свідомість, цілеспрямованість, довільність, плановість дій, злиття в евристичних процедурах розумових і практичних дій, а також варіативність і ефективність способів досягнення цілей діяльності. Для умінь характерним є застосування знань на етапі функціонування.

Багато дослідників (Б. Ананьєв, Н. Кузьміна, А. Ковальов, Р. Костюк, Б. Ломов, Е. Мілерян, В. Мясичев, Б. Теплов та ін.) зазначають, що оволодіння уміннями приводить до розвитку здібностей, що, у свою чергу, розширює можливості особистості в оволодінні новим глибшим знанням, а також досконалішими вміннями і навичками.

Л. Філімонюк визначила категорію “уміння” як здатність суб’єкта дій переносити і використовувати свій досвід у різних ситуаціях діяльності, при розв’язанні завдань певного класу.

Останніми роками все більше вчених відкидають концепцію абсолютизації уявлень про вміння як перехідного ступеня від знань до навичок. Проте завжди є елементарні вміння, що йдуть услід за знаннями і перетворюються на навички. Описуючи цей процес, О. Леонт’єв зазначав, що спочатку наявна дія, котра свідомо виконується, у якій воно остаточно “відпрацьовується” і починає виконуватися ніби автоматично. Багатократне виконання певних видів окремих дій може автоматизувати способи їх виконання, перетворити ці окремі дії на навичку. Проте вміння, виступаючи як евристична дія, не автоматизується ніколи. Це зумовлено тим, що продуктивні дії, котрі утворюють його, пов’язані з вирішенням нетипових теоретичних і практичних завдань.

Л. Спірін розглядає педагогічне вміння як “...міру успішності евристичного вирішення суб’єктом широкого класу завдань виховання у різних педагогічних системах і ситуаціях, а також як структурну одиницю умілої професійної діяльності”.

На наш погляд, визначення Л. Спіріна враховує творчий характер педагогічних умінь, а також тимчасові їх обмеження і спрямованість.

Численні дослідження з проблеми формування професійних умінь у майбутніх учителів переконливо показали, що підхід, котрий сформувався, у працях цього напрямку демонструє вузькоспрямовану технологію формування того чи іншого вміння і не відображає, на наш погляд, головної характеристики вмінь – їх існування в єдності як цілого в структурі педагогічної діяльності.

Ми вважаємо, що вміння, які розглядаються, можна віднести саме до вмінь інтегративного характеру, оскільки вони становлять синтез двох груп умінь: творчих та індивідуальних.

Творчі вміння визначаються як способи та прийоми виконання пошуку, дослідження. Ми також виходимо з того, що при застосуванні творчих умінь студент постає перед необхідністю виявляти зайві та недостатні дані; співвідносити шляхи пошуку рішення між собою та запитанням завдання; доводити кожен висновок; прагнути до вичерпання усіх можливих висновків згідно з умовами завдань.

Отже, розглянувши “уміння” як одиничне (як педагогічна дія), зупинимося на вміннях інтегративного характеру. Деякі дослідники, характеризуючи педагогічні вміння міжпредметного характеру, виділяють їх істотну ознаку – узагальненість, яка виявляється у результаті виконання однієї й тієї самої дії (орієнтовної її частини) в різних умовах шляхом зміни її операційного складу. Узагальнені вміння мають властивість широкого перенесення і можуть бути використані в різних ситуаціях діяльності, при вирішенні великого кола завдань, що виходять за межі того предмета, при вивченні якого відбувалося їх формування, підкреслюють їх особливість виявлятися по-різному в кожній конкретній ситуації. Саме формуванню вмінь інтегративного характеру необхідно приділити увагу при підготовці вчителів, оскільки мова йде про формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя.

Процес узагальнення здійснюється в основному як опосередкована навчанням діяльність з оволодіння створеними попереднім історичним розвитком поняттями і загальними уявленнями, закріпленими в слові, науковому терміні.

Загальне може виступати перед людиною у формі безпосередньої предметно-чуттєвої діяльності, а потім – у вигляді уявного конкретного чи теоретичного. Утворення загальних уявлень, безпосередньо вплетених у практичну діяльність, створює умови для здійснення мислення. На нашу думку, основою для здобуття нового знання є міждисциплінарний зв'язок. Необхідність міжпредметних зв'язків закладено в самій природі технічного мислення, яке характерне для фахівців інженерно-педагогічного профілю, зумовлене об'єктивними законами вищої нервової діяльності, психології та фізіології людини.

Ми розглядаємо процес формування умінь інтегративного характеру в контексті системного підходу, що припускає таку організацію навчання, за якої у студентів формується комплекс взаємопов'язаних умінь (теоретичну основу яких становлять знання педагогічних, психологічних, методичних дисциплін), пов'язаний із психологічними особливостями особистості, з її емоційною і волевою сферами, спрямованістю, увагою, творчим мисленням.

Висновки. При аналізі поняття “індивідуально-творчі вміння” ми виходимо з положень про те, що процес навчання у ВНЗ є складним багатofункціональним процесом. З одного боку, його основним завданням є здобуття знань, а з іншого – студент повинен підготувати себе до самостійної професійної діяльності. Для реалізації цих завдань у майбутніх фахівців повинні бути сформовані *індивідуально-творчі вміння*.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в тому, що буде розроблено технологію формування *індивідуально-творчих умінь майбутніх учителів*.

Список використаної літератури

1. Золотухина И.В. Сравнительный анализ творческой самореализации учителей в условиях инновационных и традиционных школ : автореф. дис. ... канд. пед. наук / И.В. Золотухина. – Казань, 1997. – 18 с.

2. Спириин Л.Ф. Формирование общепедагогических умений учителя (на материале подготовки студентов педвуза к воспитательной работе) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / Л.Ф. Спириин. – М., 1981. – 30 с.

3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века / Б.С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.

4. Лысенко Е.М. Дифференцированное обучение студентов в условиях лично-но ориентированного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Е.М. Лысенко. – Саратов, 1998. – 18 с.

5. Рудницька О.П. Основи педагогічних досліджень : навч.-метод. посіб. / О.П. Рудницька, А.Г. Болгарський, Т.Ю. Свистельнікова. – К., 1998. – 143 с.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2012.

Рябова Е.Б. Суть индивидуально-творческого подхода к профессионально-педагогической подготовке будущих учителей

Анализируется личностно-творческая деятельность в обучении: индивидуализация обучения; инновационная деятельность; самоопределение в профессиональной деятельности; творчество профессиональной деятельности; профессионализм в учебно-познавательной деятельности. Выявлено, что формированию умений интегративного характера необходимо уделить внимание при подготовке учителей, поскольку речь идет о формировании творческой индивидуальности будущего учителя.

Ключевые слова: *индивидуально-творческий подход к подготовке будущих учителей, формирование умений интегративного характера.*

Riabova O. Essence of individual and creative approach to the professional and pedagogical training of would-be teachers

The article analyzed personal and creative activity in the education: individualization of education; innovative activity; self-determination in the professional activity; creativity of the professional activity; professionalism in the educational and cognitive activity. The author disclosed that it is necessary to consider formation of creative individuality during the teachers' training, because it is referred to formation of creative individuality of would-be teacher.

Key words: *individual and creative approach to the would-be teachers' training, formation of integrative skills.*